

Нежута Аліна Вікторівна

Навчально-науковий інститут права та масових комунікацій Харківського
національного університету внутрішніх справ

Аналітичний погляд на проблему професійного самовизначення особистості

У статті проаналізовані підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо вивчення психологічних особливостей професійного самовизначення особистості, також проведено теоретичний аналіз щодо визначення поняття професійного самовизначення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених.

Ключові слова: професійне самовизначення, мотиви, цінності, професійна діяльність, особистість.

Проблема професійного самовизначення особистості сьогодні достатньо виражена в нашому суспільстві, насамперед серед молоді. Але слід зауважити, що професійне самовизначення не закінчується лише на виборі людиною певної професії. Сам процес професійного самовизначення достатньо довгий, який починається з вибору професії і закінчується лише тоді, коли людина вирішує піти на пенсію, тобто залишає свою професійну діяльність. Людина практично усе життя присвячує своїй професійній діяльності, тому в процесі діяльності особистість постійно самовдосконалюється, аналізує свою поведінку, мотиви, цінності, відношення до своєї професії, обставини, які трапляються на професійному шляху.

Проблемою професійного самовизначення особистості займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Є.О. Клімов, М.С. Пряжніков, Л.М. Мітіна, Л.І. Новікова, М.М. Захаров, І.С. Кон, В.С. Симоненко, К.О. Абульханова-

Славська, С.М. Іконнікова, Д. Сьюпер, Д. Тідельман, О. Хара, Д. Холланд, Ф. Парсон, Х. Томз, Г. Рис та ін..

Метою даної статті є визначення психологічних особливостей професійного самовизначення особистості.

Завдання:

1. Проаналізувати існуючі підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до вивчення психологічних особливостей професійного самовизначення особистості.
2. Провести теоретичний аналіз щодо визначення поняття професійного самовизначення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених;

Процес професійного самовизначення людини, її професійного росту і вдосконалення, сходження до професіоналізму за останні роки у вітчизняній науці стали предметом ретельного вивчення, насамперед в межах розвитку таких наук як психологія праці, вікова психологія, акмеологія, андрагогіка, соціологія (Б.Г. Ананьєв, О.С. Анісімов, О.О. Бодальов, Ю.А. Гагін, А.О. Деркач, І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, Є.О.Клімов, Т.В. Кудрявцев, Л.М. Мітіна, С.О. Сисоєва, І.В. Кузнєцова, А.К. Маркова, М.С. Пряжников, В.Г.Воронцова, І.П. Підласий, Л.Є. Сігаєва, В.І. Слободчиков, С.М.Чистякова та ін.). При аналізі досліджень зарубіжних психологів було виявлено, що в зарубіжній психологічній науці процес професійного самовизначення особистості представлений як:

- з точки зору теорії рішень, як системи орієнтувань в різних професійних альтернативах та прийнятті рішення з проблеми вибору професії (Х. Томз, Г. Рис);

- з позиції варіантів професійного шляху при зіткненні власних уподобань індивіда з професійними альтернативами, що приводять до створення картини перспектив професійного розвитку та «образу - Я» (Д.Тідельман, О.Хара та ін.);

- з позиції теорії «саморозуміння», в якій особливу увагу приділено професійному дозріванню і розвитку, професійній зрілості особистості (Дж.

Сьюпер), виходячи з якої кожна людина з її індивідуальними особливостями підходить не тільки до однієї, а до ряду професій.

У вітчизняній психології проблема професійного самовизначення розглядається в таких аспектах:

- в процесі соціалізації (І.С. Кон, А.В. Мудрик, В.М. Шубкін та ін.);
- в межах професійної спрямованості особистості (М.М. Захаров, В.Ф.Сахаров, С.М Чистякова);
- в процесі становлення професійної самосвідомості (Є.О.Клімов, Е.Ф.Зеєр та ін.);
- в межах саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації особистості в обраній професії (Н.Ф. Гейжан, О.А. Зімовіна, Є.О. Клімов, М.С. Пряжніков та ін.);
- з позиції вдосконалення професійної майстерності, розвитку необхідних професійно - значущих якостей особистості (Л. М. Мітіна, Л. І. Новікова, О. Г. Асмолов, К. О. Абульханова - Славська та ін.);
- з позиції динамічності (постійно змінюваного) і по-новому мотивованого, завжди активного процесу самовизначення (Н.Є. Касаткіна, Є. Л. Руднєва);
- як усвідомлене позитивне ставлення особистості до сфери професійної діяльності (І. Я. Загорець, М. М. Захаров, В. С. Симоненко);
- в аспекті професійної спрямованості особистості, що включає інтереси, схильності, здібності, мотиви, знання, вміння та можливості (С.М Чистякова, М.Л. Кондоріна та ін.).

Дж. Сьюпер вважає, що протягом життя (кар'єри) людина вимушена здійснювати багато виборів, а сама кар'єра розглядається ним як «система виборів, що чергуються» [7].

Як підкреслює М.П.Лукашевич, професійний вибір є водночас і самовизначенням в інших сферах життєдіяльності у конкретній культурно-історичній ситуації. В процесі вибору життєвого професійного сценарію особистість виявляє життєвий сенс і призначення професії, з'ясовує, які базові

цінності й спрямованості можна в ній реалізувати; як сприймають цей вибір інші люди, чи є можливості досягнення благ, задоволення життям в цілому [4].

До професійного самовизначення з позицій діяльнісного підходу підходить Є. О. Клімов, який вказує, що професійне самовизначення – це діяльність людини, яка набуває того чи іншого змісту в залежності від етапу її розвитку як суб'єкта праці [3]. М.С. Пряжников вважає, що сутністю професійного самовизначення є самостійне і усвідомлене знаходження сенсів роботи, що виконується, і всієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації. Головна мета професійного самовизначення, з його точки зору, - це поступове формування внутрішньої готовності до усвідомленої і самостійної побудови, корекції і реалізації перспектив власного розвитку (професійного), готовності самостійно знаходити особистісно значущі смисли в конкретній професійній діяльності [6].

Згідно з Е.Ф. Зеєром, поняття професійне самовизначення відбиває самостійне свідоме узгодження професійно-психологічних можливостей людини зі змістом і вимогами професійної діяльності, а також із відкриттям сенсу праці, що виконується, в конкретній соціально-економічній ситуації. Однак, на кожному з етапів професійного становлення людина може піти з професії або навпаки, знайти в неї новий сенс, що прискорить її становлення як професіонала [2].

М.Г. Гінзбург акцентує увагу на тому, що саме в період усвідомлення людиною себе як суб'єкта активності відбувається як особистісне самовизначення, так і професійне, яке певною мірою детерміноване вимогами суспільства. Професійне самовизначення входить до системи уявлень особистості щодо перспектив, пов'язаних з майбутньою професією. У юнацькому віці вперше усвідомлюється акт реалізації життєвого спрямування у майбутнє [1].

На думку Л.М.Мітіної, Л.В.Брендакової, І.Н.Вачкова, процес професійного самовизначення передбачає розвиток самосвідомості як

формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, побудову еталонів у вигляді ідеального образу професіонала [5].

За М.С. Пряжниковим, професійне самовизначення є важливою характеристикою соціально - психологічної зрілості особистості, її потреби в самореалізації [6].

Головною (ідеальною) метою професійного самовизначення, на думку М.С. Пряжнікова, є поступове формування у клієнта внутрішньої готовності самостійно та свідомо планувати, коректувати та реалізовувати перспективи свого розвитку (професійного, життєвого і особистісного [6]. Тобто мова йде про формування *суб'єкта професійного самовизначення*. Ідеальною ця мета названа тому, що досягнути її вдається дуже рідко, однак ідеали, як відомо, існують не для того, щоб їх досягати, а для того, щоб вказувати напрямок устремлінь людини. Поступове формування означає, що швидко такі складні питання не вирішуються.

Зробивши теоретичний аналіз з проблеми професійного самовизначення особистості можна виділити наступні основні моменти цього процесу:

1. Професійне самовизначення – це вибіркове ставлення індивіда до світу професій взагалі і до конкретної професії зокрема. Це емоційно забарвлене ставлення особистості до свого місця у світі професій.

2. Професійне самовизначення відбувається протягом всього професійного життя : особистість постійно рефлексує, переосмислює своє професійне буття і самостверджується у професії.

3. Актуалізація професійного самовизначення особистості ініціюється різного роду подіями (закінчення загальноосвітньої школи, професійного навчального закладу, підвищення кваліфікації, зміна місця проживання, атестація, звільнення з роботи та ін..).

4. Професійне самовизначення є важливою характеристикою соціально-психологічної зрілості особистості, її потреби в самореалізації та самоактуалізації.

Аналіз наукових психологічних джерел дозволив нам взяти за основу наступне визначення поняття «професійне самовизначення» - пошук і знаходження особистісного сенсу в трудовій діяльності, яка обирається, опановується та вже виконується, а також – знаходження сенсу у самому процесі самовизначення.

Література

1. Гинзбург М.Р. Жизненные планы как проявление личностного самоопределения старшеклассников/ М.Р.Гинзбург //Психологические условия формирования социальной ответственности. - М.: Просвещение, 1987. - С.18-20.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособие для студ. вузов / Э.Ф. Зеер. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие для вузов. / Е. А. Климов. - Р н/Д: Феникс, 1996. - 512 с.
4. Лукашевич Н. П. Психология труда: Учеб. пособие / Н.П.Лукашевич, И. В. Сингаевская, Е. И. Бондарчук. — 2-е изд., доп. и пере-раб. — К.: МАУП, 2004. — 112 с.
5. Митина Л.М. Психологическое сопровождение выбора профессии: науч.-метод. пособие / Л.М. Митина, Л.В. Брендакова, И.В.Вачков.-2-е изд., испр. – М.: Моск. псих.-соц. ин-т: Флинта, 2003. - 184 с.
6. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н.С.Пряжников. - М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. - 256с.
7. Super D.E. Self-realisation through the work and leisure roles // Educational and Vocational Guidance, 1985. -№43. - p. 1-8.

Nezhuta Alina

Analytical approach to the problem of professional self-identity

The article analyzed the approaches of domestic and foreign scientists to study the psychological characteristics of professional self-identity, as the theoretical analysis on the definition of professional identity in the works of local and foreign scientists.

Keywords: professional identity, motives, values, profession, personality.